

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

©2025 ВАТУЛЬОВ А. В.

УДК 336.1
JEL: E62; H21; H30; I31; O23

Ватульов А. В. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку

У статті досліджено основні засади формування та реалізації бюджетно-податкової політики. Метою статті є систематизація та розвиток теоретико-методологічних підходів до формування і реалізації бюджетно-податкової політики в контексті забезпечення стійкого економічного розвитку. Обґрунтовано, що бюджетно-податкова політика є багатовимірною системою інституційних, управлінських і фінансових механізмів, спрямованих на забезпечення макроекономічної стабільності, акумуляцію публічних ресурсів та підтримку процесів стійкого зростання. Зазначено, що вибір регуляторної моделі залежить від фази макрофінансового циклу, рівня резильєнтності економіки та масштабів екзогенних шоків. Сформульовано підхід до оцінювання результативності податкового регулювання через призму прогнозної точності, співвідношення надходжень і витрат на адміністрування, а також трансакційних витрат *ex ante* та *ex post*. Розкрито положення щодо посилення дієвості бюджетного прогнозування та планування за сучасних умов невизначеності. Визначено доцільність і необхідність посилення інституційної координації, підвищення передбачуваності змін податкових норм (ставок, баз, пільг, виключень), удосконалення планово-прогностичних процедур у частині формування альтернативних сценаріїв бюджетно-податкової політики. Розкрито основні принципи формування податкової політики, які забезпечать сприятливі умови для стійкого економічного розвитку. Здійснено аналіз структури витрат Зведеного бюджету України у 2015–2024 роках, що засвідчив суттєве переорієнтування ресурсів на сектор оборони та зумовив потребу оптимізації продуктивності публічних витрат. Результати дослідження можуть бути використані для поглиблення наукового розуміння механізмів фіскального регулювання та розроблення практичних рішень щодо модернізації податково-бюджетної політики в умовах структурних змін економіки.

Ключові слова: бюджетно-податкова політика, соціально-економічний розвиток, бюджетне прогнозування та планування, витатки бюджету, податки, інституції.

Табл.: 1. **Бібл.:** 24.

Ватульов Андрій Вікторович – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри фінансів, Державний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

E-mail: ndfi@knute.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1335-7098>

UDC 336.1
JEL: E62; H21; H30; I31; O23

Vatulov A. V. Fiscal Policy of Economic Development

The article explores the fundamental principles of the formation and implementation of budgetary and tax policy. The aim of the article is to systematize and develop theoretical and methodological approaches to the formation and implementation of budgetary and tax policy in the context of ensuring sustainable economic development. It is substantiated that budgetary and tax policy constitutes a multidimensional system of institutional, managerial, and financial mechanisms aimed at ensuring macroeconomic stability, accumulating public resources, and supporting sustainable growth processes. It is noted that the choice of a regulatory model depends on the phase of the macro-financial cycle, the level of economic resilience, and the scale of exogenous shocks. An approach is formulated for assessing the effectiveness of tax regulation through the lens of forecast accuracy, the ratio of revenues to administrative costs, as well as *ex ante* and *ex post* transaction costs. Provisions are outlined for enhancing the effectiveness of budget forecasting and planning under current conditions of uncertainty. The appropriateness and necessity of strengthening institutional coordination, enhancing the predictability of changes in tax regulations (rates, bases, benefits, exemptions), and improving planning and forecasting procedures in terms of developing alternative scenarios for fiscal and tax policy have been identified. The main principles of tax policy formation, which ensure favorable conditions for sustainable economic development, have been elucidated. An analysis of the structure of expenditures of the Consolidated Budget of Ukraine for 2015–2024 was conducted, demonstrating a significant reallocation of resources to the defense sector and highlighting the need to optimize the efficiency of public spending. The results of the study can be utilized to deepen scientific understanding of fiscal regulation mechanisms and to develop practical solutions for modernizing fiscal and tax policy amid structural changes in the economy.

Keywords: fiscal and tax policy, socioeconomic development, budget forecasting and planning, budget expenditures, taxes, institutions.

Tabl.: 1. **Bibl.:** 24.

Vatulov Andrii V. – PhD (Economics), Associate Professor, Candidate on Doctor Degree of the Department of Finance, State University of Trade and Economics (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)

E-mail: ndfi@knute.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1335-7098>

Держава є центральним суспільним інститутом, що відповідає за створення передумов економічного зростання і підтримки його стійкості та динамічності. Формування та реалізація економічної політики, орієнтованої на вирішення нагальних проблем суспільства, зокрема в контексті нівеляції наслідків дії екзогенних шоків, видається критично важливою. Здійснювані державою заходи бюджетно-податкового регулювання мають, з одного боку, гарантувати якісний рівень життя населення через забезпечення надання відповідних послуг і благ, а з іншого, – забезпечувати формування ресурсів, достатніх для цього.

Бюджетно-податкова політика повинна спрямовуватися на забезпечення оптимальних параметрів макрофінансових індикаторів, а також – підтримку соціальної стабільності. Вона має розглядатися як багатовимірний процес раціоналізації та модернізації соціально-економічних відносин, що передбачає застосування належних інструментів. Методичні підходи, форми та принципи провадження згаданої політики потребують системного та комплексного вдосконалення. Варто відзначити, що вітчизняна бюджетно-податкова політика на відповідних етапах суспільного розвитку характеризувалася певною неузгодженістю цілей та інституційного інструментарію їх досягнення. Цей факт стимулює подальший науковий пошук у напрямку обґрунтування концептуальних засад фіскальної політики соціально-економічного розвитку.

Проблематика бюджетно-податкової політики соціально-економічного розвитку перебуває в центрі уваги багатьох українських і зарубіжних дослідників. Так, авторський колектив під керівництвом Х. Р. Давуді досліджує особливості застосування фіскальних правил у розвинених і трансформаційних економіках протягом періоду 1985–2021 років, зупиняючись окремо на специфіці бюджетно-податкового регулювання соціально-економічного розвитку в кризових умовах глобальної пандемії COVID-19 і доходячи висновку, що фіскальна політика має спрямовуватися на забезпечення боргової стійкості національної економіки та підвищення ступеню довіри населення до заходів фінансового регулювання [1]. Дослідницька група на чолі з Д. Астеріоу розглядає специфіку застосування важелів бюджетно-податкового регулювання пропорцій зростання за умов нормального та кризового режимів функціонування економіки [2]. С. Танчев та Н. Мосе аналізують досвід країн – членів ЄС у підготовці та здійсненні заходів фіскальної політики, націленої на забезпечення економічного зростання у 1995–2020 роках [3]. М. Андіні аналізує вплив заходів бюджетно-податкового регулювання на пропорції суспільного відтворення в розрізі

структури споживання енергоресурсів, динаміки міжнародної торгівлі, розвитку інститутів фінансової сфери, рівня карбонізації, у координації з монетарним компонентом фінансової політики [4]. А. Афонсо та М. К. Бланко-Арана досліджують дію інструментарію бюджетно-податкового регулювання на динаміку макроекономічних індикаторів країн, що розвиваються [5].

Вагомий внесок у розвиток проблематики зроблено в рамках наукової школи І. Чугунова, дослідниками якої не лише запропоновано оригінальне тлумачення бюджетно-податкової політики соціально-економічного розвитку, а й підготовлено практичні рекомендації щодо вдосконалення її інституційного механізму [6–8]. Питанню безпеки як компоненту фіскальної політики розвитку присвячено дослідження Л. Сідельникової та О. Посадневої [9]. Специфіку трансформаційних векторів бюджетно-податкової політики за кризових режимів функціонування економіки досліджує колектив під керівництвом Л. Лисяк [10]. Проте, навіть за умов наявності всіх зазначених праць, дана проблематика зберігає актуальність, оскільки мінливе економічне середовище та умови невизначеності спонукають до пошуку нових моделей реалізації бюджетно-податкового регулювання розвитку.

Метою статті є систематизація та розвиток теоретико-методологічних підходів до формування та реалізації бюджетно-податкової політики в контексті забезпечення стійкого економічного розвитку.

Підготовка та імплементація бюджетно-податкової політики передбачає застосування як прямих, так і непрямих інструментів, методик і механізмів впливу інституцій публічного регулювання на процеси та пропорції суспільного відтворення. Масштаб державного втручання залежить від ситуативного поєднання та взаємовпливу низки соціоекономічних, демографічних, екологічних, культурних та інших передумов. Публічне регулювання соціально-економічної динаміки має не лише оперативно реагувати на зміни в суспільстві та національному господарстві, а й формувати передумови для них, забезпечуючи загальну рівновагу. У межах конкретної національної економіки формується власна система впливу, що спирається на універсальні методики оцінювання трансформацій господарського механізму, історичні традиції публічного управління, домінуючу концепцію економічної політики та специфіку її реалізації, соціокультурні цінності й уявлення про місце та роль держави в забезпеченні суспільного добробуту.

Вибір конкретної бюджетно-податкової регуляторної моделі ґрунтується на фактично до-

сягнутому рівні соціально-економічного розвитку (з урахуванням циклічних коливань економіки). Так, у рецесивних фазах макрофінансового циклу та в періоди глибоких трансформацій вплив держави зазвичай посилюється. Коли економіка досягає належної конкурентоспроможності та резильєнтності, відбувається поступовий перехід до ліберальнішої моделі управління. При застосуванні регулюючої моделі розвитку відмічаються помірні темпи економічного зростання в поєднанні з достатньою стабільністю. У фазах спаду та депресії доцільним є розширення впливу держави на економічних агентів шляхом використання перерозподільних механізмів публічних фінансів.

Бюджетно-податкова політика являє собою складний і багаторівневий комплекс взаємодій макроекономічних, правових, політичних та інституційних елементів фінансової системи, що беруть участь у формуванні бюджету та розподілі публічних ресурсів задля досягнення стратегічних цілей суспільного розвитку. Її нерідко розглядають як механізм забезпечення виробництва належного обсягу суспільного продукту, підтримки рівня зайнятості та якісного соціального забезпечення. Актуалізація та апробація теоретичних моделей фіскальної політики відповідно до об'єктивних умов функціонування конкретної національної економіки дозволяє форсувати процеси розвитку.

Основу бюджетно-податкової політики становлять специфічні відносини щодо перерозподілу ВВП. Бюджетний механізм як центральний елемент системи державного впливу на господарюючих суб'єктів виконує ключові економічні функції: стимулює сукупний попит; спрямовує та підтримує секторальний розвиток економіки; забезпечує соціальний захист уразливих груп населення. Необхідність ефективного функціонування публічних фінансів зумовлена потребами стійкого соціально-економічного розвитку.

Заходи бюджетно-податкової політики переважно спрямовуються на впорядкування та використання публічних фінансових ресурсів для досягнення прогресу. Така політика репрезентує національні інтереси, пов'язані зі стійким зростанням і розвитком. Бюджетно-податкове регулювання поєднує власне фінансові, організаційні, управлінські, а також інституційні елементи, охоплюючи систему фінансових відносин, пов'язаних із перерозподілом національного доходу для задоволення потреб громадян. Бюджетно-податкова політика, як організаційна категорія, являє собою законодавчо визначену діяльність органів публічної влади щодо формування бюджетних доходів, використання вказаних коштів та їх ефективного

перерозподілу. Вона відображає взаємодію між суб'єктами, які виконують управлінські функції для підвищення результативності видатків, та платниками податків.

У своїй інституціональній формі бюджетно-податкове регулювання соціально-економічного розвитку постає як система інституцій, що постійно розвиваються, зберігаючи власну природу та змінюючи способи функціональної взаємодії. Загальна узгодженість між організаційно-управлінськими елементами фінансового механізму фіскального регулювання є ключовою передумовою його результативності. Композиційна структура механізму охоплює як інструменти контролю за доходами та видатками, так і за міжбюджетними відносинами.

В організаційно-управлінському сенсі бюджетно-податкове регулювання безпосередньо пов'язане зі створенням і використанням публічно корисних ресурсів. Тому його слід аналізувати через призму окремих підсистем управління фінансами: планування та прогнозування, безпосередньо бюджетно-податкового впливу, а також фінансового контролю та моніторингу. У процесі планування та прогнозування визначаються обсяги і джерела надходжень, а також напрями використання та перерозподілу ресурсів у межах бюджетної системи. Оперативне управління охоплює комплекс заходів, сформованих на основі аналізу поточного стану бюджетної сфери, і спрямованих на реалізацію затвердженої економічної політики. Фінансовий контроль зосереджується на перевірці правильності та достатності формування публічних доходів, а також на оцінці цільового та ефективного використання й перерозподілу видатків.

В. Танзі справедливо наголошує, що під час формування податкового сегмента бюджетно-податкової стратегії, особливо в країнах із емерджентними економіками, ключовим є врахування меж перерозподілу ВВП через механізми державних фінансів, а також структури бюджетних ресурсів у частині оподаткування доходів та прибутку, з одного боку, та споживання, з іншого [11]. Саме ці параметри істотно визначають траєкторію економічного розвитку в середньо- та довгостроковому періодах. При цьому базовою умовою фіскальної політики, покликаної створити пререквізити для стійкого зростання, виступає узгодженість між податковими та бюджетними рішеннями. Країни з відкритою економікою, вибудовуючи модель фіскального простору, мають передусім адаптувати напрацювання держав, що становлять для них основну конкуренцію на зовнішніх ринках. Це зумовлено тим, що в умовах глобалізації податкова

система перетворюється на інструмент формування конкурентних переваг. Недосконалість фіскального середовища країни стимулює відтік капіталу, оскільки глобальні компанії здатні мінімізувати податкові зобов'язання [12].

Податкове регулювання в розвинутих країнах здебільшого не сильно залежить від фаз ділового циклу, тоді як у емерджентних ринках воно переважно визначається коливанням кон'юнктури. Причина полягає у специфічній моделі видатків, що змінюється відповідно до виборчих циклів і має інерцію щодо соцпрограм та обслуговування державного боргу [13]. Суттєва трансформація податкової архітектури можлива за умов модернізації бюджетної політики, запровадження інституційних рестрикцій на розширення публічних витрат, дефіциту бюджету та способів його покриття. Емерджентні економіки мають посилювати дієвість фіскальних інститутів та підвищувати рівень їхньої координації. Оподаткування – механізм, який нерідко описують через концепцію «подвійного дивіденду», підкреслюючи здатність забезпечувати надходження одночасно з контролем за товарами, що підлягають обмеженню [14].

До методологічних засад побудови дієвої податкової політики слід віднести передбачуваність, послідовність і логічність, що має забезпечувати рівновагу інтересів усіх категорій платників. Досягнення узгодженості між фіскальними потребами держави та збереженням результативності діяльності суб'єктів господарювання, а крім того запобігання суттєвим соціальним диспропорціям, можливе виключно за умов дотримання певного набору принципів. Серед них виділимо:

- ✦ *фіскальну достатність* (визначення структури та ставок податків з урахуванням перманентної необхідності збалансування бюджетних видатків і надходжень);
- ✦ *соціальну справедливість* (коригування податкового навантаження відповідно до фінансових можливостей платників, справедливе застосування системи пільг та виключень);
- ✦ *ефективність* (забезпечення своєчасного та повного стягнення податків, що дозволяє підтримувати розширене відтворення, досягати стратегічних цілей фіскальної політики, створювати умови для підвищення якості продукції та її конкурентних позицій як на національному, так і на світовому ринку);
- ✦ *результативність* (узгодженість наслідків податкового регулювання із орієнтирами та показниками соціо економічного розвитку);
- ✦ *стабільність* (сталість нормативно-правових і процедурних підходів до регулювання та адміністрування);

- ✦ *адаптивність* (гнучкість та відповідність пріоритетам, релевантним фазам макрофінасового циклу та довгостроковим урядовим стратегіям);
- ✦ *нейтральність* (встановлення норм так, щоб вони не впливали на конкурентоспроможність платника).

Відповідно до п. 1.7 ст. 4 Податкового кодексу України податки та збори повинні бути такими, щоб сума відповідних надходжень значно перевищувала витрати держави на їх адміністрування. Водночас прислівник «значно» не конкретизований у нормативних актах, що створює можливість його довільного трактування і вимагає уточнення. Загальна ефективність податкової політики залежить від ступеня наукової обґрунтованості планування та прогнозування відповідних надходжень, що зрештою впливає на пріоритети соціо економічного розвитку. Прогнозування та планування податкових надходжень передбачає створення уніфікованої системи, що потребує регулярного оновлення ключових характеристик оподаткування (баз, ставок, пільг і виключень), ревізії інструментарію та комплексного контролю та моніторингу. У значній кількості країн з розвинутою та трансформаційною економікою інституційно закріпленою практикою стало застосування середньострокового бюджетного планування.

Середньостроковий горизонт наукового передбачення в більшості моделей охоплює від трьох до п'яти бюджетних періодів поспіль. На нашу думку, саме трирічний цикл дозволяє досягнути оптимальної точності прогнозу із допустимою статистичною похибкою. Діапазон планування залежить від структури економічного середовища, специфіки бюджетного процесу, характеру взаємодії різномірних чинників певної фази макроциклу. Точність може бути підвищена через удосконалення процедур, а також посилення дієздатності інституціональних механізмів стягнення податків із паралельною мінімізацією ризиків нарощування заборгованості суб'єктів господарювання (через своєчасне виявлення та нейтралізацію вузьких місць). Методологія планово-прогностичної діяльності має бути жорстко формалізованою та спрямованою на реалізацію завдань стійкого зростання рівня суспільного добробуту. Формування прогнозу потребує конструювання візії архітектури фіскального середовища.

Фінансові, зокрема податкові, прогнози виконують функцію визначення можливих траєкторій розвитку з урахуванням потенціалу доступних ресурсів та ймовірності реалізації коротко-, середньо- і довгострокових сценаріїв. У цьому контек-

сті важливим стає вибір стратегічного напрямку соціально-економічної та демографічної політики, який гарантує збалансованість наслідків упровадження рішень у сфері податкового регулювання. Очікуваний обсяг податкових надходжень має визначитися виключно на основі реальних тенденцій функціонування фіскального середовища з урахуванням соціально-економічних, інформаційних та культурних чинників. Головним завданням планування є досягнення оптимального рівня мобілізації ресурсів, необхідних для забезпечення публічного адміністрування та фінансування соціально-економічних зв'язань, не порушуючи рівноваги інтересів різних груп економічних агентів.

Процедура підготовки та реалізації податкового блоку бюджетно-податкової політики повинна враховувати специфіку макроциклічних коливань і вплив соціально-економічних шоків. При цьому інституційні обмеження охоплюють широкий спектр факторів, зокрема практику фінансового регулювання, взаємозв'язки фаз виробництва та розподілу. На планово-прогностичну діяльність накладаються суворі вимоги щодо забезпечення прозорості, логічної передбачуваності та нейтральності податкових рішень для платників. Пріоритетом регулювання є запобігання турбулентності та підтримка рівноваги між складовими елементами податково-бюджетного простору.

Оцінивши фазу макрофінансового циклу та з огляду на вплив соціально-економічних шоків, уряд формує й аргументує прогностичні параметри податкових надходжень, що становлять основу для подальших сценарних планів розвитку. Оптимальним вважається планування за принципом альтернативності, тобто з можливістю оперативного «перемикання» між диферентними сценарними конфігураціями, залежно від актуальної ситуації. Сценарне моделювання передбачає: 1) добір релевантних змінних, що підлягатимуть регулюванню; 2) побудову системи альтернативних сценарних конфігурацій; 3) комбінування вибраних змінних і підготовку структурованих сценаріїв бюджетно-податкового регулювання соціально-економічного розвитку.

Планові показники мають формуватися, виходячи з реальної фінансової спроможності платників. Завищення прогностичних обсягів податкових надходжень призводить до формування недосяжного для даної національної економіки стратегічного горизонту, що об'єктивно унеможливає виконання запланованих бюджетних видатків. Зниження прогнозів, навпаки, призводить до неповного використання фіскального потенціалу регіону, що негативно позначається на результативності податкового регулювання.

Методологічно обґрунтованою є побудова системи індикаторів для відстеження динаміки податкових надходжень. У разі виявлення невідповідності між плановими та фактичними параметрами необхідним є з'ясування причин і масштабів розриву. Ефективність реалізації фіскальних регуляторних заходів має оцінюватися в декількох площинах. По-перше, аналітичне значення має порівняння прогностичних і фактичних індикаторів, оскільки збільшення розриву вказує на потребу коригування прогностичної методики. По-друге, критичним є аналіз співвідношення між фактичною сумою отриманих податкових надходжень та витратами, пов'язаними з процесом прогнозування і планування. Третім виміром виступає оцінка зіставлення фактичного обсягу надходжень із витратами на адміністрування системи оподаткування.

Затрати, що супроводжують планово-прогностичну діяльність, доцільно аналізувати через призму неінституціональної теорії трансакційних витрат. Згідно з Р. Коузом трансакційні витрати є невід'ємною складовою будь-якого ринкового обміну, а їхня наявність об'єктивно обумовлена природою взаємодії економічних суб'єктів [15]. Хоча вони неминучі, їх структуру та масштаб можна і потрібно оптимізувати інструментами регулювання. Д. Норт наголошував що трансакційні витрати охоплюють як втрати, пов'язані з оцінюванням корисності обміну, так і видатки на забезпечення виконання правових норм і механізмів примусу, які формують підґрунтя існування економічних, політичних і соціальних інститутів [16].

Сучасна модель бюджетно-податкового регулювання соціально-економічного розвитку має сприяти максимальному наповненню бюджету шляхом раціонального визначення та збору податкових платежів, одночасно оптимізуючи адміністративне та податкове навантаження завдяки своєчасному й якісному наданню всіх необхідних сервісів (першочергово – інформаційно-консультаційних) платникам, підтримці належного виконання фіскальних зобов'язань економічними суб'єктами, оперативному поверненню надмірно чи помилково сплачених коштів, удосконаленню фінансово-податкового обліку та інформаційно-аналітичного супроводу, а також зниженню трансакційних витрат.

Актуальним видається перманентне вдосконалення методів управління трансакційними витратами податкових органів. Оскільки ці витрати впливають на поведінку платників, О. Вільямсон класифікує їх за стадіями укладання угоди на *ex ante* та *ex post* [17]. Перші виникають ще до здійснення трансакції, другі – безпосередньо після. Класифікованими як *ex ante* можуть бути витрати податкової служби, пов'язані зі створенням умов

для добровільної податкової дисципліни платників, тоді як *ex post* – витрати, що виникають при примусовому стягненні податків. До *ex ante* належать витрати на планування, інформаційно-роз'яснювальні та консультаційні дії, реєстрацію та ведення обліку платників, отримання й обробку звітності, фіксацію податкових зобов'язань тощо. До *ex post* відносять витрати на апеляційні процедури, судові процеси, протидію ризикам ухилення від оподаткування, фінансові розслідування, а також камеральні, документальні виїзні й невиїзні перевірки та їх юридичні наслідки.

Кількісна оцінка витрат *ex ante* ускладнена їх різноманітністю та комбінаторним характером. Метою податкового планування є визначення найменш обтяжливої, але достатньої системи інституційних вимог, яка була б зручною для платників та гарантувала стабільний обсяг бюджетних надходжень, необхідних для публічного управління. Оптимізація трансакційних витрат має досягатися не лише завдяки покращенню податкового інструментарію, а й через системне реформування суміжних інституційних механізмів і розвиток державного фінансового регулювання соціально-економічних процесів.

Важливим і актуальним завданням реалізації податкової політики є формування стійкої мотивації платників дотримуватися норм фіскального законодавства. Це значною мірою залежить від рівня довіри економічних суб'єктів до органів влади, їх реальної участі в розвитку інститутів громадянського суспільства. Довіра традиційно важлива для податкового регулювання, її ж відсутність суттєво ускладнює прогрес у сфері фіскальної політики, стимулює опір платників та послаблює податкову дисципліну.

Підготовка та реалізація податкової політики повинна враховувати цілі розвитку національної економіки, певне уявлення про які можна сформулювати, виходячи із пріоритетів витрат публічних фінансових ресурсів. У *табл. 1* представлено структуру видатків зведеного бюджету України за функціональною класифікацією в період 2015–2024 років.

Аналіз даних *табл. 1* свідчить, що бюджетна політика у сфері видатків за 2015–2024 рр. значно змінилася. Пріоритетним напрямком державного фінансування в умовах воєнного часу стали видатки на оборону, вагові показники яких мали висхідну тенденцію, зрісши з 2,6% ВВП у 2015 р. до рекордних 32,1% ВВП у 2023 р. Середнє значення показника протягом періоду – 10,4% ВВП, у 2015–2019 роках – 2,6% ВВП, у 2020–2024 роках – 18,1%. Наразі Україна перебуває на 1 місці серед держав світу за даним індикатором. Фінансування про-

грам виготовлення високотехнологічної зброї та обладнання для армійських потреб може в перспективі стати однією з точок росту в стратегічній перспективі. Середнє значення питомої ваги видатків зведеного бюджету у ВВП на соціальний захист і соціальне забезпечення протягом періоду 2015–2024 років становило 14,2%, освіту – 5,6%, загальнодержавні функції – 5,2%, громадський порядок, безпеку та судову владу – 5,0%, економічну діяльність – 3,7%, охорону здоров'я – 3,6%, житлово-комунальне господарство – 0,9%, духовний і фізичний розвиток – 0,7%, охорону навколишнього природного середовища – 0,2%.

У циклі праць зарубіжних і вітчизняних дослідників відмічено, що всі публічні видатки можуть бути розділені на дві категорії: продуктивні (такі, що пов'язані із забезпеченням стійкого економічного зростання) та непродуктивні [20–24]. Вважаємо за необхідне підвищувати рівень продуктивності видатків державного бюджету шляхом перманентного пошуку максимально ефективних пріоритетів витрачання публічних фінансових ресурсів.

Отже, бюджетно-податкова політика постає ключовим інструментом забезпечення стійких траєкторій соціально-економічного розвитку та формування ефективної структури фіскального простору. Здійснений аналіз засвідчив, що результативність державного впливу визначається рівнем інституційної узгодженості податкових і бюджетних рішень, передбачуваністю регуляторних підходів і здатністю адаптуватися до фаз макрофінансового циклу та екзогенних шоків. Важливими умовами дієвості бюджетно-податкової політики виступають оптимізація трансакційних витрат, підвищення якості планування та прогнозування податкових надходжень, формування реалістичних сценарних моделей і забезпечення справедливого розподілу податкового навантаження. З урахуванням трансформацій бюджетних пріоритетів, насамперед значного зростання оборонних видатків (з 2,6% ВВП у 2015 р. до 32,1% ВВП у 2024 р., що є світовим рекордом), актуалізується завдання підвищення продуктивності публічних витрат і зміцнення довіри платників до інститутів держави. Отримані результати формують аналітичне підґрунтя для подальшого вдосконалення механізмів бюджетно-податкового регулювання. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Davoodi H., Elger P., Fotiou A. et al. Fiscal rules and fiscal councils: Recent trends and performance during the COVID-19 pandemic. *IMF Working Paper No. 22/11*. International Monetary Fund, Washington, D. C., 2022. URL: <https://asip.org.ar/wp-content/uploads/2022/09/Fiscal-rules-IMF.pdf>

Структура видатків зведеного бюджету України у 2015–2024 рр., % ВВП

Рік	Видатки зведеного бюджету України на:									
	загальнодержавні функції	оборону	громадський порядок, безпеку та судову владу	економічну діяльність	охорону навколишнього природного середовища	житлово-комунальне господарство	охорону здоров'я	духовний та фізичний розвиток	освіту	соціальний захист та соціальне забезпечення
2015	5,5	2,6	2,8	1,9	0,3	0,8	3,6	0,8	5,7	18,5
2016	5,6	2,5	3,0	2,5	0,3	0,7	3,2	0,7	5,4	16,4
2017	5,5	2,5	3,0	3,3	0,2	0,9	3,4	0,8	6,0	15,8
2018	5,1	2,7	3,3	3,8	0,2	0,9	3,3	0,8	5,9	15,4
2019	5,1	2,7	3,6	3,7	0,2	0,9	3,2	0,8	6,0	15,0
2020	4,8	2,9	3,8	6,1	0,2	0,8	4,2	0,8	6,0	15,6
2021	4,6	2,3	3,2	5,1	0,2	1,0	3,8	0,8	5,7	13,4
2022	5,1	23,3	9,3	2,9	0,1	0,8	4,4	0,7	5,9	17,4
2023	5,3	32,1	9,0	3,8	0,1	1,1	3,3	0,6	4,7	7,9
2024	5,7	30,1	9,3	3,4	0,1	0,9	3,1	0,6	4,5	6,8

Джерело: побудовано автором за даними Державної казначейської служби України та Державної служби статистики України [18; 19].

- Asteriou D., Spanos K., Trachanas E. Financial development, economic growth and the role of fiscal policy during normal and stress times: Evidence for 26 EU countries. *International Journal of Finance & Economics*. 2024. Vol. 29. Iss. 2. P. 2495–2514. DOI: <https://doi.org/10.1002/ijfe.2793>
- Tanchev S., Mose N. Fiscal policy and economic growth: evidence from European Union countries. *Economic Studies*. 2023. Vol. 32. Iss. 3. P. 19–36.
- Andini M. The influence of fiscal policy on economic growth. *ORGANIZE: Journal of Economics, Management and Finance*. 2024. Vol. 3. No. 1. P. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.58355/organize.v3i1.74>
- Afonso A., Blanco-Arana M. C. Does Fiscal Policy Boost Economic Growth in the LDCs? The Role of Fiscal Ratings and Key Fiscal Variables. *South African Journal of Economics*. 2025. Vol. 93. Iss. 3. P. 256–269. DOI: <https://doi.org/10.1111/saje.12405>
- Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V. et al. Fiscal and monetary policy of economic development. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. Vol. 10. Iss. 1. P. 42–52. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n1p42>
- Kaneva T., Chugunov I., Pasichnyi M. et al. Tax policy for economic recovery and sustainable development after COVID-19. *Problemy Ekorozwoju*. 2022. Vol. 17. No. 2. P. 102–109. DOI: <https://doi.org/10.35784/pe.2022.2.11>
- Naumenkova S., Mishchenko V., Chugunov I., Mishchenko S. Debt-for-nature or climate swaps in public finance management. *Problems and Perspectives in Management*. 2023. Vol. 21. Iss. 3. P. 698–713. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.21\(3\).2023.54](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.21(3).2023.54)
- Sidelnikova L., Posadnieva O. Problems of ensuring budgetary security of the state during martial law. *Innovative economics and management*. 2023. Vol. 10. No. 2. P. 220–230. DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.10.2.2023.220-230>
- Lysiak L., Tereshchenko T., Kachula S. et al. Directions of fiscal policy transformation in the crisis period of economic development of Ukraine. *Economic Affairs*. 2024. Vol. 69. Iss. 1. P. 609–618. DOI: <https://doi.org/10.46852/0424-2513.2.2024.22>
- Tanzi V. Fiscal policies in economies in transition. Washington DC : International Monetary Fund, 2004.
- Aydin C., Esen Ö. Optimal tax revenues and economic growth in transition economies: a threshold regression approach. *Global Business and Economics Review*. 2019. Vol. 21. Iss. 2. P. 246–265. DOI: <https://doi.org/10.1504/GBER.2018.10010118>
- Zwick E., Mahon J. Tax policy and heterogeneous investment behavior. *American Economic Review*. 2017. Vol. 107. Iss. 1. P. 217–248. DOI: <https://doi.org/10.1257/aer.20140855>
- Garšvienė L., Matuzevičiūtė K., Mundrytė A., Rupilienė D. The impact of the tax burden on economic growth: the case of EU countries. In: *The 12th International Scientific Conference "Business and*

- Management*“ (12–13 May 2022). Vilnius, Lithuania, 2022. P. 17–25.
DOI: <https://doi.org/10.3846/bm.2022.707>
15. Coase R. H. The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*. 1960. Vol. 3. Iss. 1. P. 1–44. URL: <https://www.law.uchicago.edu/sites/default/files/file/coase-problem.pdf>
  16. North D. C. Economic Performance through Time. *American Economic Review*. 1994. Vol. 84. No. 3. P. 359–368. URL: <https://www.jstor.org/stable/2118057>
  17. Williamson O. E. Transaction-cost economics: the governance of contractual relations. *The Journal of Law and Economics*. 1979. Vol. 22. No. 2. P. 233–261. URL: <http://www.jstor.org/stable/725118>
  18. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/>
  19. Державна служба статистики України. URL: <https://stat.gov.ua/uk>
  20. Pasichnyi M., Kaneva T., Ruban M., Nepytyaliuk A. The impact of fiscal decentralization on economic development. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Vol. 16. Iss. 3. P. 29–39.
DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16\(3\).2019.04](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16(3).2019.04)
  21. Козловський С. В., Мазур, Г. Ф., Непиталюк А. В. Демографічна стійкість суспільства як основа економічного розвитку. *Економіка та держава*. 2019. № 10. С. 14–19.
DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.10.14>
  22. Непиталюк А. В. Детермінанти забезпечення демографічної стійкості. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 4. С. 44–59.
DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019\(105\)04](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019(105)04)
  23. Pasichnyi M. Fiscal dominants of military financing. *Scientia fructuosa*. 2024. No. 2. P. 20–37.
DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2024\(154\)02](https://doi.org/10.31617/1.2024(154)02)
  24. Barro R. J. Determinants of Economic Growth: A Cross-country Empirical Study. 1996. *NBER Working Paper* 5698. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w5698/w5698.pdf
- REFERENCES**
- Afonso A. & Blanco-Arana M. C. (2025). Does Fiscal Policy Boost Economic Growth in the LDCs? The Role of Fiscal Ratings and Key Fiscal Variables. *South African Journal of Economics*, 3(93), 256–269.
<https://doi.org/10.1111/saje.12405>
- Andini M. (2024). The influence of fiscal policy on economic growth. *ORGANIZE: Journal of Economics, Management and Finance*, 1(3), 1–9.
<https://doi.org/10.58355/organize.v3i1.74>
- Asteriou D., Spanos K. & Trachanas E. (2024). Financial development, economic growth and the role of fiscal policy during normal and stress times: Evidence for 26 EU countries. *International Journal of Finance & Economics*, 2(29), 2495–2514.
<https://doi.org/10.1002/ijfe.2793>
- Aydin C. & Esen Ö. (2019). Optimal tax revenues and economic growth in transition economies: a threshold regression approach. *Global Business and Economics Review*, 2(21), 246–265.
<https://doi.org/10.1504/GBER.2018.10010118>
- Barro R. J. (1996). Determinants of Economic Growth: A Cross-country Empirical Study. *NBER Working Paper*. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w5698/w5698.pdf
- Chugunov I., Pasichnyi M. & Koroviy V. (2021). Fiscal and monetary policy of economic development. *European Journal of Sustainable Development*, 1(10), 42–52.
<https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n1p42>
- Coase R. H. (1960). The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*, 1(3), 1–44. <https://www.law.uchicago.edu/sites/default/files/file/coase-problem.pdf>
- Davoodi H., Elger P. & Fotiou A. (2022). Fiscal rules and fiscal councils: Recent trends and performance during the COVID-19 pandemic. *International Monetary Fund*, Washington, D. C.. <https://asip.org.ar/wp-content/uploads/2022/09/Fiscal-rules-IMF.pdf>
- Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy [State Treasury Service of Ukraine]. <https://www.treasury.gov.ua/>
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. <https://stat.gov.ua/uk>
- Garšvienė L., Matuzevičiūtė K., Mundrytė A. & Ruplienė D. (2022). *The impact of the tax burden on economic growth: the case of EU countries*. Vilnius, Lithuania, 17–25.
<https://doi.org/10.3846/bm.2022.707>
- Kaneva T., Chugunov I. & Pasichnyi M. (2022). Tax policy for economic recovery and sustainable development after COVID-19. *Problemy Ekorożwoju*, 2(17), 102–109.
<https://doi.org/10.35784/pe.2022.2.11>
- Kozlovskiy S. V., Mazur H. F. & Nepytyaliuk A. V. (2019). Demografichna stiiikist suspilstva yak osnova ekonomichnoho rozvytku [Demographic sustainability of society as a basis for economic development]. *Ekonomika ta derzhava*, 10, 14–19.
<https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.10.14>
- Lysiak L., Tereshchenko T. & Kachula S. (2024). Directions of fiscal policy transformation in the crisis period of economic development of Ukraine. *Economic Affairs*, 1(69), 609–618.
<https://doi.org/10.46852/0424-2513.2.2024.22>
- Naumenkova S., Mishchenko V., Chugunov I. & Mishchenko S. (2023). Debt-for-nature or climate swaps in public finance management. *Problems and Perspectives in Management*, 3(21), 698–713.
[http://dx.doi.org/10.21511/ppm.21\(3\).2023.54](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.21(3).2023.54)
- Nepytyaliuk A. V. (2019). Determinanty zabezpechennia demografichnoi stiiikosti [Determinants of ensuring demographic sustainability]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, 4, 44–59.
[https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019\(105\)04](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019(105)04)
- North D. C. (1994). Economic Performance through Time. *American Economic Review*, 3(84), 359–368.
<https://www.jstor.org/stable/2118057>

Pasichni M. (2024). Fiscal dominants of military financing. *Scientia fructuosa*, 2, 20–37.
[https://doi.org/10.31617/1.2024\(154\)02](https://doi.org/10.31617/1.2024(154)02)

Pasichni M., Kaneva T., Ruban M. & Nepytyliuk A. (2019). The impact of fiscal decentralization on economic development. *Investment Management and Financial Innovations*, 3(16), 29–39.
[http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16\(3\).2019.04](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16(3).2019.04)

Sidelnikova L. & Posadnieva O. (2023). Problems of ensuring budgetary security of the state during martial law. *Innovative economics and management*, 2(10), 220–230.
<https://doi.org/10.46361/2449-2604.10.2.2023.220-230>

Tanchev S. & Mose N. (2023). Fiscal policy and economic growth: evidence from European Union countries. *Economic Studies*, 3(32), 19–36.

Tanzi V. (2004). *Fiscal policies in economies in transition*. International Monetary Fund.

Williamson O. E. (1979). Transaction-cost economics: the governance of contractual relations. *The Journal of Law and Economics*, 2(22), 233–261. <http://www.jstor.org/stable/725118>

Zwick E. & Mahon J. (2017). Tax policy and heterogeneous investment behavior. *American Economic Review*, 1(107), 217–248.
<https://doi.org/10.1257/aer.20140855>

Стаття надійшла до редакції / Received: 01.12.2025.
Статтю прийнято до публікації / Accepted: 16.12.2025

УДК 330.4:658.15
JEL: C58; D81; G17; G32; G39
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-12-343-354>

СТОХАСТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

©2025 СНИТЮК О. І., БЕРЕЖНА Л. В., ГОНЧАРЕНКО І. Г.

УДК 330.4:658.15
JEL: C58; D81; G17; G32; G39

Снитюк О. І., Бережна Л. В., Гончаренко І. Г. Стохастичне моделювання фінансового стану підприємства в умовах невизначеності

Метою статті є розробка загального алгоритму моделювання фінансового стану підприємства з використанням стохастичного підходу з урахуванням високорівневої невизначеності, в якій функціонують підприємства. Для моделювання (аналізу, прогнозування, оцінювання) фінансового стану використовують велику сукупність методів і моделей: економічних та економіко-математичних – як класичних, так й інноваційних. Стохастичне моделювання є представником інноваційного напрямку. У статті обґрунтовано доцільність застосування ймовірного підходу у фінансовій аналітиці в умовах невизначеності та ризику, зокрема для моделювання фінансового стану підприємства. До основних методів стохастичного моделювання, які застосовуються в сучасній фінансовій аналітиці, належать: метод Монте-Карло, марковські процеси, броунівські моделі, стохастичні диференціальні рівняння, байєсівські мережі, GERT-сітки, регресійне моделювання з випадковими параметрами та інші. Наведена коротка характеристика зазначених методів: сутність, переваги, недоліки, приклади використання. Розроблено загальний алгоритм побудови стохастичної моделі фінансового стану підприємства. Основні етапи: 1) визначення мети моделювання; 2) ідентифікація ключових фінансових показників; 3) вибір типу стохастичної моделі; 4) збір та обробка вихідних даних; 5) побудова моделі та її калібрування; 6) верифікація, тестування та валідація моделі; 7) інтерпретація результатів моделювання; 8) аналіз чутливості та стрес-тестування; 9) документування та оновлення моделі. Акцентована увага на тому, що стохастичне моделювання фінансового стану підприємства має як низку переваг, так і недоліків (обмежень застосування). Не зважаючи на деякі обмеження, стохастичне моделювання є потужним інструментом аналізу фінансового стану підприємства, але його ефективність залежить від правильності вибору методів, якості вихідних даних і рівня кваліфікації фінансових аналітиків.

Ключові слова: фінансовий стан підприємства, невизначеність, ризик, прогнозування, економіко-математичні методи, стохастичне моделювання, метод Монте-Карло.

Табл.: 4. **Бібл.:** 33.

Снитюк Оксана Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Черкаський державний технологічний університет (бульвар Шевченка, 460, Черкаси, 18006, Україна)

E-mail: oks2312@ukr.net

Бережна Леся Віталіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Черкаський державний технологічний університет (бульвар Шевченка, 460, Черкаси, 18006, Україна)

E-mail: l.berezhna@chdtu.edu.ua

Гончаренко Ірина Георгіївна – доктор наук з державного управління, професор, завідувачка кафедри фінансів, Черкаський державний технологічний університет (бульвар Шевченка, 460, Черкаси, 18006, Україна)

E-mail: irynahoncharenko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6056-943X>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/Y-4840-2018>